

✿ BUDAVÁRI ✿

2022. 02. ✿ III. ÉVF. 1. SZÁM

SÉTÁK

TÁJÉKOZTATÓ ÉS KULTURÁLIS
MAGAZIN

KÖZÖS ÖRÖKSÉGÜNK

A BUDAVÁRI PALOTA

BESZÉLGETÉS GUTOWSKI ROBERT ÉPÍTÉSSZEL A PALOTA REKONSTRUKCIÓJÁRÓL

Budai ostromnaplók
a második világháborúból

Régi idők
bájljai

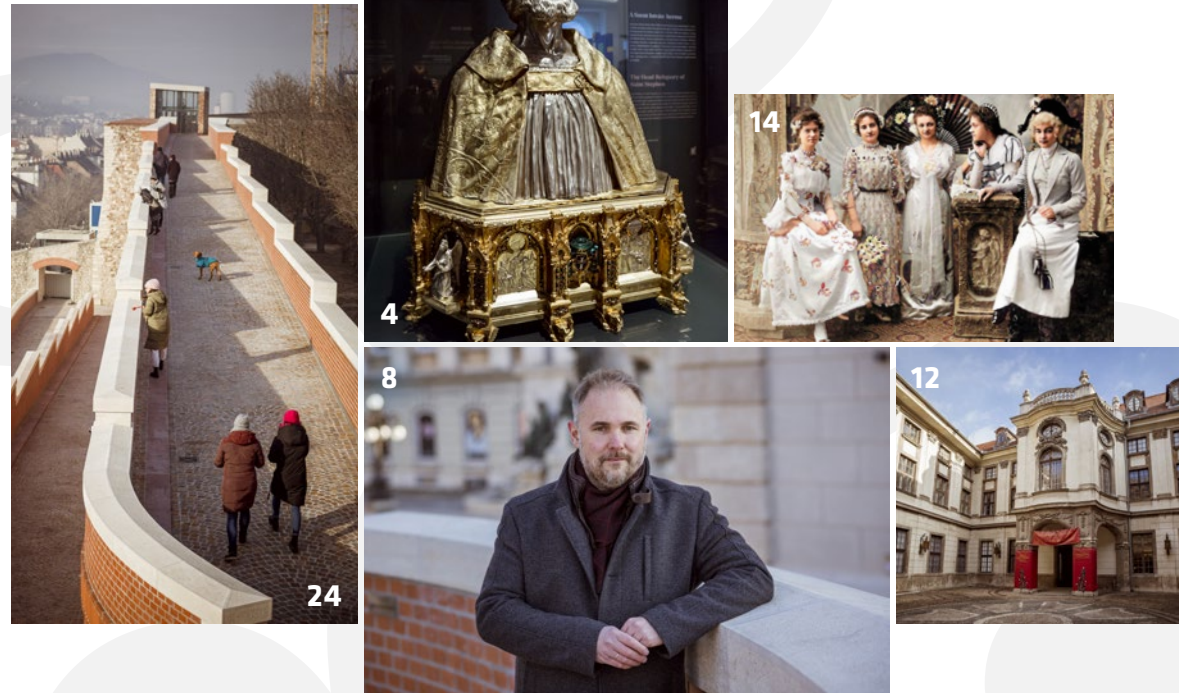
Szakralitás és művészet:
a kalocsai Szent István-herma

NP
NEMZETI
HAUSZMANN
PROGRAM

BUDAVÁRI
PALOTANÉGED

KEDVES OLVASÓ!

TARTALOM

LÉLEKZET

- 4 Államalapító királyunk kalocsai hermája a Szent István-terem kiállításán
- 6 Boldogság, hogy újjászülethetett! Hingyi Lászlóné a Szent István-teremről
- 8 Közös örökségünk a Budavári Palota Beszélgetés Gutowski Robert építésszel
- 14 Régi idők báljai
- 20 Civilek a front első vonalában

SÉTÁK

- 12 Shalom, Buda!

TEPLOMOK A VÁRBAN

- 17 Barokk gyöngyszem a Duna-parton A Felsővízvárosi Szent Anna-templom története

AKTUÁLIS KÖZÉRDEKŰ INFORMÁCIÓK

- 24 Hírek a Budavári Palotanegyedből

BUDAVÁRI FINOMSÁGOK

- 26 Ferenc József asztala

KÖZELKÉPEK

- 27 Keresztrejtvény

Legutóbbi, ünnepi lapszámunk megjelenése óta csaknem másfél hónap telt el. A mögöttünk hagyott csendesebb időszak lehetőségét adott arra, hogy egy kicsit kifújjuk magunkat, összegezzük a tapasztalatainkat, és értékeljük az eredményeinket, hogy aztán az új esztendőben friss erővel foghassunk hozzá 2022-es terveink megvalósításához.

Mielőtt ezekről szó esne, szeretném felhívni a figyelmüket néhány friss eredményre, amelyekkel az utóbbi hetekben kedveskedtünk Önöknek. Még decemberben átadtuk a nagyközönségnek a felújított Habsburg-kaput és a hozzá tartozó lépcsőt. Restauráltuk és visszahelyeztük eredeti helyére Donáth Gyula szobrászművész alkotását, a kilenctonnás turulmadarat is. A Mátyás kútja után pedig most felújítottunk egy újabb szökőkutat, a Halászó gyerekek kútját, és megszüpült az azt körülvevő térrész is. Elkészült az újjáépített Csikós udvart és a Hunyadi udvart összekötő Hauszmann-féle rámpa is, így a nemrég átadott óriásliftek mellett már a rámpán is könnyedén fel lehet jutni a Budavári Palota szintjére.

2022-ben a Várkapitányságtól már megszokott lendülettel folytatjuk a Budavári Palotanegyed

megújítását. Tavaszra befejezzük a Karakas pasa tornyának rekonstrukcióját, amelyben hangulatos kávézót alakítunk ki. A Dísz téren jó ütemben haladunk az egykori Vöröskereszt-székház és a Honvéd Főparancsnokság építkezési munkáival. Folytatjuk a József főhercegi palota újjáépítését is, és tovább dolgozunk a Fehérvári rondella megújításán.

Tavaly végeztünk a Budavári Palota teljes műszaki, építészeti, művészettörténeti és funkcionális felmérésével, így idén elkezdődhet az épület rekonstrukciójának és jövőbeli hasznosításának tervezése. Az első – nagy tetszést

megújítását. Tavaszra befejezzük a Karakas pasa tornyának rekonstrukcióját, amelyben hangulatos kávézót alakítunk ki. A Dísz téren jó ütemben haladunk az egykori Vöröskereszt-székház és a Honvéd Főparancsnokság építkezési munkáival. Folytatjuk a József főhercegi palota újjáépítését is, és tovább dolgozunk a Fehérvári rondella megújításán.

arató – látványterveket már a nagyközönségnek is bemutattuk. Az ideai esztendőben is azon leszünk, hogy a rajzasztalon felvázolt elképzelések mihamarabb valósággá váljanak, és a tervezett ütemben folytatódjon a budai Vár újjászületése. Ehhez idén is kérjük megtisztelő támogatásukat.

*Fodor Gergely
kormánybiztos,
a Várkapitányság vezetője*

BUDAVÁRI SÉTÁK, III. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Kiadja: Várkapitányság Integrált Területfejlesztési Központ Nonprofit Zrt. 1013 Budapest, Ybl Miklós tér 6., 1519 Budapest, Pf. 365
ISSN 2732-0855

Főszerkesztő: Kőrösi Gábor

Vezető szerkesztő: Németh Mónika Főmunkatárs: Csermely Gábor

A szerkesztőség munkatársai: Borbényi Györgyi, Gyarmati Krisztina, Igazság Arnold, Kúti Klaudia, Leitner Karina, Nagy Nándor, Sándor Zsolt, Serfőző Melinda, Tímár Andrea Fotók: Gyarmati Lili, Kárász Karolina, Thaler Tamás, Cultiris, Fortepan, Magyar Nemzeti Múzeum, Shutterstock, Várkapitányság archívum, Wikimedia Commons

Fejlesztéseinket és programjainkat bárhol és bármikor figyelemmel kísérheti. Kövesse közösségi oldalainkat, tekintse meg *Budavári Történetek* című [online magazinműsorunkat](#) YouTube-csatornánkon, és [iratkozzon fel hírlevelünkre!](#)

hirlevel.nemzetihauszmannprogram.hu

ÁLLAMALAPÍTÓ KIRÁLYUNK KALOCSAI HERMÁJA

A SZENT ISTVÁN-TEREM KIÁLLÍTÁSÁN

Nemcsak hazánkban, de szerte a világon is kevés olyan uralkodót tart számon az emlékezet, akinek történelmi szerepe, vallástörténeti és szakrális jelentősége egyaránt olyan kimagasló lenne, mint Szent Istváné. Életútjában az állam fundamentumának létrehozása elválaszthatatlanul összefonódott a személyes hit elmélyítésével és a hívő közösség építésével. Ez teszi őt máig ható személyiséggé. A nemrégiben újjászületett Szent István-teremhez kapcsolódó kiállítás ezt a szellemi örökséget mutatja be. A tárlaton korábban már látható volt Szent Istvánnak a zágrábi székesegyház kincstárából kölcsönzött barokk ereklyetartója is. A sort most egy igazi magyar remekmű, a híres kalocsai Szent István-herma folytatja.

A kalocsai Szent István-herma alkotójának, Bachruch Károlynak már édesapja és testvérei is ötvösök voltak. A család a morvaországi Raudnitzból származott, és kezdetben díszes kupakkal ellátott különleges pipákat készítettek, melyeket Bécsben árultak. 1826-ban költöztek Pestre, ahol a Miatyánk utcában nyitottak üzletet. Itt már

sokféle díszes használati tárgyat és ékszereket is árultak. Károly, mielőtt 1869-ben, 18 évesen átvette apjától a családi vállalkozást, szinte egész Európát bejárta, hogy a korabeli ötvösművészet és kézműipar legsikeresebb eljárásait, műhelyeit és alkotóit megismerje. Tanulmányutat tett Franciaországba, Angliába, Hollandiába

és Belgiumba is. Amikor hazatért, a nyugaton tanultak szellemében szép lassan nagyüzemmé fejlesztette az egykori kis üzletet, miközben művészi igényű munkáival sorra nyerte el a nemzetközi kiállítások fődíjait. A millenniumi kiállítás pezsgő szellemi légkörében maga ajánlotta fel, hogy tudása legjavát nyújtva egy különleges, színaranyból és

ezüsből készülő mellszoborral tiszteleg az államalapító király emléke előtt.

A hatalmas, az életnagyságnál mintegy 30 százalékkal nagyobb, 136 cm magas, 80 cm széles nemesfém mellszobor végül 48 kg ezüsből és közel 2 kg aranyból készült el.

Maga a mellszobor egy gazdagon díszített, gótikus tornyokkal tagolt talapzaton helyezkedik el, amelyet 12 kiterjesztett szárnyú sasláb tart. A 12 szőlőindás tornyocska közötti gótikus ablakokban elhelyezkedő zománcozott mezőkben hat dombor-

✿ A művészien kidolgozott hermát több angyalalak is díszíti

műszerűen kidolgozott jelenet látható Szent István életéből. A talpazat sarkainak fülkéiben művészien kidolgozott angyalok, az elülső középső fülkében pedig a zománcozott püspöki címer kapott helyet.

A mellszobor egy gazdagon díszített, gótikus tornyokkal tagolt talapzaton helyezkedik el.

Szent István palástos, koronás félalakján a koronázási palást hű másolata látható. Ez a vert és cizellált technikával készült részlet első pillantásra valóban aranyozott domborhímzéssel készült szövet benyomását kelti. Hasonlóképp tökéletesen adja vissza a selyem lágy esését a palást alatt látható ing megmunkálása, melynek gallérját valódi, apró gyöngökkel „hímézték”.

A fej kidolgozása elhivatott, szikár, már-már aszketikus férfialakként mutatja be az államalapítót fején a Szent Korona hű másával, rajta az

✿ A különleges kalocsai Szent István-herma 48 kg ezüsből és közel 2 kg aranyból készült

eredeti koronán is látható drágakövekkel, zafírral, rubinnal, ametisztel és topázsal, valamint igazgyöngyökkel.

A műremek méltán váltott ki csodálatot és elismerést előbb a millenniumi ünnepeken, majd a párizsi világkiállítás magyar pavilonjában is. Annak érdekében, hogy az országban maradjon, és méltó helyre kerülhessen, Császka György kalocsai érsek vásárolta meg ereklyetartóul székesegyházának, miután jelentős egyház-diplomáciai munka nyomán megszerzett egy darabot abból a Szent István-koptyacsontból is, melyet évszázadok óta a raguzai dominikánus kolostorban őriztek.

S valóban, Kalocsa a legméltóbb otthon a herma számára, hiszen annak idején Asztrik kalocsai püspök hozta I. Istvánnak a koronát Rómából, és István király emelte a kalocsai püspökséget érsekséggé. Ráadásul a kalocsai főegyházmegye Magyarországon az egyetlen, melynek Szent István a patrónusa.

Ide, pontosabban az Astriceum Érseki Múzeumba kerül majd vissza nyáron a herma, amely a maga rendkívül gazdag és igényes gyűjteményével azok számára is megér egy kirándulást, akik májusig meg tudják tekinteni ezt a műalkotást a Szent István-teremhez tartozó kiállításon.

BOLDOGSÁG, HOGY ÚJJÁSZÜLETHETETT!

Milyen lehet gyerekkorunk egyik meghatározó élményét újraélni 88 évesen, és a háborús romok látványa után több mint hét évtizeddel ismét megcsodálni a régi fényében ragyogó Szent István-termet? Erről is mesélt a Nemzeti Hauszmann Program közösségi oldalán megtekinthető kisfilmben Hingyi Lászlóné, aki gyermekkorától él a budai Várban.

„Az ember rengeteget hallott erről a teremről, és láttam is gyerekkoromban. De most, hogy így újjáépült valóságában látom, teljesen lenyűgöz minden részlete a mennyezettől, a csillároktól kezdve a falakig, a padlóig. Fantasztikus ez az intarziás parketta, ezek a gyönyörű bútorok! Meglepő, hogy ma is képes volt erre az iparművészet” – így foglalta össze első benyomásait Hingyi Lászlóné a Budavári Palota déli összekötő szárnyában újjászületett Szent István-teremről, amely 2021. augusztus 20-án nyitotta meg kapuit a látogatók előtt.

Az idős hölgy gyermekkorától él a Várban. Barátnőivel sokat barángoltak a Vár zezugos utcáin, volt, hogy babákkal, volt, hogy a fákról lehulló gesztenyékkel játszottak: „Nagyon sokat sétáltunk az Ellyps sétányon, onnan lehetett látni a kolostor bástyafalát, gyakran figyeltük a siklót, és örültünk, ha mehettünk egy menetet. Akkor még tantuszt kellett bedobni a perselybe.”

Hingyi Lászlóné a palota belső tereit először szintén gyerekkorában, a szüleivel együtt látta. Járt a Habsburg-teremben, szalonokban, ebédlőkben, díszes lépcsőházakban. A Szent István-teremre is jól emlékszik: „Nagyon díszes terem volt, először a bútorok ragadták meg a figyel-

memet, arra gondoltam, hogy ilyen nincs otthon, sőt, még soha nem is láttam hasonlót. Érdekes volt ez a stílus, a díszítések. A másik, ami lekötötte a figyelmemet, az a kandalló volt, és általában a faldíszek, amelyek nagyon-nagyon csillogtak.”

A 19. és a 20. század fordulóján újjáépült Budavári Palota azonban – benne a párizsi világkiállításon nagydíjat nyerő, a kor hazai iparművészetének számtalan remekét felvonultató Szent István-teremmel – a második világháborúban a folyamatos tűzérési támadás következtében kigyulladt, és több napig égett.

„Később, úgy 1946 nyarán, amikor már nem figyeltek annyira a gyerekekre, mert a szülők is el voltak foglalva az életük újrendezésével, a barátnőimmel beszöktünk a palota területére. Úgy gondoltuk, kincseket fogunk keresni, hogy a szüleink jólétét egy kicsit visszaállítsuk. Bementünk a parkba, és a kétkarú lépcső romjain valahogy bemásztunk a Habsburg-terembe: borzasztó volt, romokban hevert minden, a csillárok lógtak, az egyik szobor le volt döntve. Sokkolt a látvány” – emlékszik vissza a háború utáni állapotokra Hingyi Lászlóné, akinek neve ismerősen csenghet a történelmet kedvelők fülében. Az elmúlt években ő rendezte sajtó alá néhai férje, Hingyi László négy évtizednyi kutatáson alapuló, monumentális anyagát Budapest második világháborús ostromáról, amely három kötetben jelent meg.

szik vissza a háború utáni állapotokra Hingyi Lászlóné, akinek neve ismerősen csenghet a történelmet kedvelők fülében. Az elmúlt években ő rendezte sajtó alá néhai férje, Hingyi László négy évtizednyi kutatáson alapuló, monumentális anyagát Budapest második világháborús ostromáról, amely három kötetben jelent meg.

„Nagyon díszes terem, először a bútorok ragadták meg a figyelmemet.”

A háború pusztításainak emléke sokáig kísérte a budai Várban élő hölgyet, éppen ezért nagyon várta már, hogy ismét régi fényében csodálhassa meg az újjáépített Szent István-termet: „Nagyon örülök, hogy eljöhettek megnézni. Fantasztikus élmény! Nem is tudom igazából szavakba önteni, mit jelent, hogy ezt láthatom! Nagyon nagy boldogsággal tölt el, hogy ez újjászülethetett.”

KÖZÖS ÖRÖKSÉGÜNK A BUDAVÁRI PALOTA

„Szent István királyunk ezeréves örökségében élünk, amelynek jelenvalósága derűt sugároz, kötelezettséget ró ránk, és gyermekeink jövőjét tárja elénk. Az egykori magyar királyi vár, majd palota identitásunk része, egyben Európa kiemelkedően értékes kulturális és szellemi öröksége is, amelyért közös felelősséggel tartozunk” – ezekkel a mondatokkal kezdődik a Budavári Palota rekonstrukciós terveit készítő Robert Gutowski Architects programkötő tanulmányterve. Az iroda vezetőjével, Gutowski Robert építészmérnökkel beszélgettünk a hauszmanni örökségről, a palotaépület újjászületéséről és a kollektív történelmi emlékezet fontosságáról.

🔗 **A Budavári Palota rekonstrukciója a déli összekötő szárny és a benne található Szent István-terem újjászületésével indult, ezt követi majd az északi szárny újjáépítése**

✂ **Mit szimbolizál ön számára a Budavári Palota épülete?**

Az idők emlékezetében ez a hely és az itt álló mindenkori felépítmény, történelmi szerepének változatos-ságával együtt is, az egykori Magyar Királyság reprezentatív épülete. Egy olyan hely, amely sok száz éve minden porcikájában erről szól – még akkor is, ha a történelem viharai időnként más funkciót adtak neki. Úgy vélem, a palotának erről is mesélnie kell a jövőben. Mindennek az építészeti kibontakoztatása több síkon is megvalósulhat. Egyrészt van egy fizikai örökségünk, amelynek története a középkorból eredeztethetően, Hauszmann Alajos mesterművén keresztül napjainkig tart. Másrészt az örökségünkben ott rejlik a szellemi valóság, államiságunk története. Fontos, hogy a rekonstrukcióval ezt is megmutassuk, például kiállításként sok formájában. És van a palotának

✂ **Hogyan álltak neki ennek a nagy horderejű feladatnak?**

Programalkotó tanulmánytervünkben – amelyen közel százhusz kollégánk dolgozott, az építészek-től a jogtörténészekre és levéltári kutatókon át a turizmusban jártas szakemberekig – a teljes palota rekonstrukciójára készítettünk egy

gig kellett gondolnunk, hogy melyek azok a kutatói, mérnöki és művészi feladatok, amelyek egy ilyen volumenű munkához szükségesek. Kidolgoztunk egy módszertant, amelyben felhasználtuk a frissen elkészült Szent István-terem tapasztalatait is. A feladat horderejét jól mutatja, hogy a levéltári kutatások eredményeként százezres nagyságrendű archív dokumentumot kell feldolgoznunk: fotográfiákat, terveket és főként szöveges forrásokat, szerződéseket, elszámolásokat.

✂ **A Budavári Palota nem csak egy épület: benne van a közös történelmünk, benne vannak a fájdalmaink, az örömeink.** ✂

egy szakrális vonatkozása is, amely az épületegyüttes egykori kápolnájához kötődik. Alapvető építészeti kérdés, hogyan élhetjük át újra azt az ezeréves hagyományt, amely szerint Szent István királyunk felajánlotta a koronát, és a koronával együtt az országot Szűz Máriának. Mindhárom síkon el kell indulnunk, amikor a palota jövőjéről gondolkozunk. A Budavári Palota nem csak egy épület: benne van a közös történelmünk, benne vannak a fájdalmaink, az örömeink.

víziót, olyan kérdésekre keresve a választ, hogy mi lehet a jövője az épületegyüttesnek. Hogyan újulhat meg? Hogyan adhatjuk újra vissza a közösségnek?

A holisztikus alapvetések mellett felállítottunk egy ütemezési tervet is, amelynek következő lépése az északi szárny – vagy ahogy napjainkban hívjuk, az A épület – rekonstrukciója.

Az első percben egyértelmű volt, hogy heroikus munka vár ránk. Vé-

✂ **Mennyiben fogja megidézni a rekonstrukció a palota hauszmanni formáját?**

Az egyik legfontosabb cél, hogy a palota építészeti és funkcionálisan is visszanyerje azt az egységet és integritást, amely a 19. és 20. század fordulóján jellemezte. A Hauszmann Alajos munkája nyomán született épület vitathatatlanul festői alkotás volt. A múltat, az eredeti fizikai örökséget azonban nem tudjuk visszahozni. Szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy a második világháborús sérülések,

majd a kommunista érában történt robusztus visszabontások és átalakítások miatt a Hauszmann-féle palota jelentős része eltűnt.

A korról való tudásunkra, a múltból származó információkra viszont építhetünk, ezért van kiemelt jelentősége a levéltári kutatásoknak és a komplex tudományos feldolgozásnak. Szerencsére a legszebb termekről van annyi információ, hogy az elemzések alapján tervezői döntéseket hozhassunk azok hiteles helyreállításáról.

A rekonstrukció elsődlegesen a Hauszmann-periódushoz nyúl vissza, de megjelenik benne az azóta eltelt idő és a mai kor lenyomata is. A teljességhez azt is figyelembe kell vennünk, milyen viszontagságokon esett át az épület a huszadik század legsötétebb évtizedeiben, mert művészettörténeti szempontból minden korszak fontos. A történelmünk, a sorsunk a miénk, mindenestül.

GUTOWSKI ROBERT

A Pro Architectura díjas építész irodájával több kiemelkedő projekten is dolgozott már: ilyen a pátyi Szent II. János Pál pápa templom, a Pannonhalmi Főapátság új koncertterme vagy a Naplós-tavi kilátó. Terveik döntőbe kerültek a Sencsen Operaház, a vilniusi Nemzeti Koncertterem és a Finn Nemzeti Múzeum bővítésére kiírt pályázatokon. Hazai és nemzetközi díjjal is büszkélkedhetnek.

Mit gondol a kommunista rendszer legnagyobb vétkének a palota-épülettel kapcsolatban?

A mi generációnk számára a Budavári Palota mai állapota elfedi egykori gyönyörűségét. A történelmi amnézia előidézése dokumentált célja volt annak a kommunista érának, amely az átépítést annak idején elvégezte. Mindez nem csupán érzelmi alapon fogalmazható meg. A háború utáni tétlenség, majd az elhúzódozó építkezések körülményeinek feltárása szintén a tudományos kutatás része. Furcsa érzés annak megismerése, hogy egyes építész kollégáink hogyan próbálták meghiúsítani a hauszmanni örökség teljes elbontását, majd mások ezt hogyan teljesítették a korabeli műemléki gyakorlatl szemben és a diktatúra felé lekötöztetett módon, vagy épp azért, mert élethelyzetükkel esetleg zsarolták őket.

A közösségi emlékezet megerősítése szimbolikus feladata a palota rekonstrukciójának. Nem tudjuk semmissé tenni a történelmi viszontagságokat, de az, hogy gyermekeink, unokáink számára láthatóvá, érzékelhetővé tegyük, hogy sorsunk sokkal több annál, mint ami most megmutatkozik, igenis elérhető cél. Hauszmann Alajos „emlékszerű alkotás-

nak” nevezte az átadott épületet 1912-ben, mintha csak ráérezett volna közösségi emlékezetünket célzó küldetésére.

A századfordulás építkezésnek miben látja a legnagyobb erejét?

Hauszmann Alajos munkájában számomra a legmegragadóbb az össz-művészeti gondolkodás. A századfordulón az építészek, a képző- és iparművészek közösen, tudásuk legjavát adva váltották valóra a terveket. Ezt a fajta szemléletmódot napjainkra nagyrészt elveszítettük. Ma az építészet jellemzően csak építészetben gondolkodik, ritkán társművészeti alkotásban.

A vízióknk szerint azokon a pontokon, ahol a történelmi források hiányában a hiteles rekonstrukció nem valósulhat meg, ez a szellemiség jelenik majd meg. Éppen úgy szeretnénk megszólítani korunk művészeit, ahogy Hauszmann Alajos is tette a maga idejében. Ezáltal ráadásul olyan művészeti hagyományoknak, mesterségbeli tudásnak adhatunk teret a kibontakozásra, amelyeknek nemzeti identitást erősítő szerepük is van.

Van olyan részlete a palotának, amely kedvesebb az ön számára a többinél?

A Budavári Palota épületében jelentős károkat okozott a Várnegyed második világháborús ostroma

Fortépan/Uagváry Krisztián

A REKONSTRUKCIÓ A HAUSZMANNI ALAPOKHOZ NYÚL VISSZA, DE MEGJELENIK BENNE AZ AZÓTA ELTETT IDŐ ÉS A MAI KOR LENYOMATA IS.

Nagyon közelről, speciális szemszögből látok rá a rekonstrukcióra, és építészként illik is tárgyilagosnak maradnom. A századfordulás palota egy műremlék volt, amelynek a legkisebb részletét is alaposan végiggondolták és mesterien megépítették. A különböző épületszárnyak szervesen és a legnagyobb természetességgel kapcsolódtak egymáshoz. A bravúros tömegalakítás mögött elegáns térkapcsolatok húzódtak. Hatalmas meglepetés lehet például a nagy táncterem újjászületése, hűvös eleganciájának nem lesz párja.

Ha mégis választanom kellene a terek közül – már csak az érdeklődésem, illetve a korábbi munkáim miatt is –, a kápolnát választanám. Noha a palota elsősorban világi funkciókkal bírt, az épületegyüttesnek volt egy szakrális középpontja. A templomot, bár jelentős sérülés nélkül túlélte a második világháborút, végül elbontották. A helyével aztán nemigen tudtak mit kezdeni: a központi szárny lépcsőházának egyik – talán jobb ötlet híján – túlméretezett lépcsőpihenője került ide. A lépcsőház fala jelenleg az altemplom boltozatára terhel, teljesen eltorzítva az eredeti térkapcsolatokat. Hiszek abban, hogy az építészet gyógyíthat is. A templom jövőbeli újjáépítését is ilyen, gyógyító folyamatnak tartom.

2004-ben alapította meg a rekonstrukció terveit készítő építész-irodát. Már gyerekként is építésznek készült?

Egyáltalán nem. Véletlenek sora vezetett idáig. A Pannonhalmi Bencés Gimnáziumba jártam, ahol – mióta világ a világ – van mozi. Pintér Ámbros atya szervez vetítést, hetente kétszer. Azzal a szándékkal csináltam végig a gimnáziumot, hogy filmrendező, esetleg csillagász leszek. Végül mégis úgy alakult, hogy építésznek jelentkeztem. A döntésemben benne lehetett az a sejtés, hogy egy építész munkája sokban hasonlít egy filmrendezőéhez: sok ember munkáját kell integrálnia, mégis a vízió magva az övé, ő ülteti azt el a közreműködők fejében. Rájöttem, hogy építészként sem lesz más a dolgom, mint hogy történeteket meséljek múlt és jelen párbeszédéről, a korról és a benne élő emberekről.

Az egyetemen még nem voltam biztos abban, hogy jól döntöttem,

de amikor a diploma után mesterek mellé kerültem, beleszerettem ebbe a szakmába. Nem csak a munkám az építészet, sokkal inkább a hivatásom, az irodánkra és szakértő kollégáinkra alkotóközösségként tekintek. A munkatársaimmal nagyon régóta dolgozunk már együtt, számos megvalósult munka van már a hátunk mögött.

Van olyan az eddigi munkái között, amelyik különösen közel áll a szívéhez?

Mind közül a pátyi katolikus templom a legfontosabb számomra, amely azért igazán különleges, mert egy közösség építette a saját erejéből, adományokból és támogatásokból, és két évtizeden keresztül tartott az építkezés. Talán ez a ház egy kicsit rokona is a Budavári Palota rekonstrukciójának annyiban, hogy ha a Jóisten is megengedi, akkor ezúttal is egy kihívásokkal teli hosszútávú futásra kell felkészülnünk. ✂

SHALOM, BUDA!

A ZSIDÓ KÖZÖSSÉG A BUDAI VÁRBAN
A KÖZÉPKORTÓL NAPJAINKIG

Különleges új sétával várják a látogatókat a Budai Várséták sétavezetői tavasszal. A soknemzetiségű Buda zsidó lakói tudásukkal és szorgalmukkal több száz éven keresztül hozzájárultak a város gazdasági fejlődéséhez, szellemi és kulturális gazdagodásához. A Shalom, Buda! a várbéli zsidó közösség évszázadokon átívelő történetét és hagyományait mutatja be.

A budai Vár melyik utcáját hívták régen Zsidó utcának? Hol állt a Várnegyed első zsidó negyede? Mik a legrégebből fennmaradt tárgyi emlékek, amelyek a zsidóság budai történetéről mesélnek? Melyik zsidó család volt a legsikeresebb a középkori Magyar Királyságban? Milyen viszonyt ápolt a helyi zsidóság a törökökkel a hódoltság idején? Hogyan alakult sorsuk Buda visszafoglalásakor és azt követően? Hol találtak menedékre a budai Várban a második világháború idején?

A budai zsidóság története egészen a középkorig nyúlik vissza, már a 13. század közepén, IV. Béla király uralkodása idején érkezett döntően német és osztrák területekről zsidó közösség, amely a Várhegy délnyugati részén telepedett le. A régészek a Vár nyugati pincerendszerében megtalálták a közösség rituális fürdőjét, a mikvét, valamint azonosították zsinagógájuk maradványait is a Palota út alatt. IV. Béla 1251-ben kiváltságlevélben biztosított számukra személyi és vagyoni jogbiztonságot, valamint vallásszabadságot. A zsidó lakosok ekkoriban főként pénzveréssel, adó- és vám-

☞ **A mai Babits Mihály sétányon található emléktábla arra a késő középkori zsinagógára utal, amely Buda töröktől való visszafoglalása során pusztult el**

A VÁR ÉS A MAGYARORSZÁGI ZSIDÓSÁG TÖRTÉNETE ÖSSZEFONÓDOTT AZ ELMÚLT 800 ÉVBEN.

bérléssel, hitelezéssel és kereskedelemmel foglalkoztak.

A 15. század elején, Luxemburgi Zsigmond király uralkodása idején a közösség a Várhegy északi végébe költözött, a mai Táncsics Mihály utca környékére, ahol zsinagógát is épített. Az itt létrejött második zsidó negyed egészen 1686-ig fennállt. Mátyás király intézkedésének köszönhetően a 15. század második felében a zsidóság udvari képviselőt is kapott: megszületett a prefektusi tisztség, amely nemcsak azért volt fontos, mert a prefektus közvetített az ország zsidósága és az uralkodó között, hanem azért is, mert érdekképviseletet is jelentett a zsidóság számára.

Az oszmán hódítás Buda zsidó közösségét is érzékenyen érintette: néhány kaotikus és pusztító évtized után viszont sikerült működőképes – még ha nem is teljesen zavartalan – együttélést kialakítaniuk a törökökkel. A város visszafoglalása azonban újabb csapást jelentett számukra: Buda újkori zsidó közösségének élete véget ért. A Várhegyet ezután német lakosok vették birtokba, és Mária Terézia királynő 1746-ban kelt rendelete értelmében zsidók nem telepedhettek meg Budán, csak vásárok alkalmával jöhettek a falakon belülré.

☞ **A Táncsics Mihály utca 7. szám alatti épületben működtek a második világháború alatt az SS parancsnokságai, a korábbi lakókat kilakoltatták**

a zsidó családok lakásait lefoglalták, otthonaikba több esetben a német hadsereg prominens tagjai költöztek be. Sokan közülük a budai Vár valamelyik épületében raboskodtak és vesztették életüket, de olyanok is akadnak, akik éppen itt, valamelyik várbéli házban letek menedékre. A Dísz tér 4-5. szám alatt működő pápai nunciátúra vezetője, Angelo Rotta érsek például több ezer üldözött életét mentette meg. Szezhlo Gábor evangélikus lelkész mintegy kétezer gyermeket bújtatott el, sokakat az Úri utca 16. és 19. szám alatti házakban.

A budai Vár és a magyarországi zsidóság története szorosan összefonódott az elmúlt 800 évben. A Táncsics Mihály utca 26. szám alatt a kiállítóhelyként működő Középkori Zsidó Imaház állít emléket Buda múltbéli zsidó közösségeinek. Mindemellett össze is köti a múltat a mával, hiszen 2018-ban visszatért a vallási és közösségi élet az ország egyik legrégebbi zsidó imaházának falai közé: az épület budavári zsinagógaként újra imahelyként funkcionál.

Sétáinkról a budaivarsetak.hu honlapon tudhat meg részleteket. ☞

☞ **A Nákó és a Berg család tagjai az Úri utca 15. szám alatti házban sok zsidónak nyújtottak menedéket**

RÉGI IDŐK BÁLJAI

A bál kiváló alkalom ismerkedésre, párválasztásra és a közösség kisebb-nagyobb konfliktusainak feloldására is.

Nem véletlen, hogy annak idején a Szent István-termet is egy nagyszabású bál keretében adták át 1902. február 11-én, és az eseményre az uralkodócsalád már a hónap elején megérkezett a budai Várba. Az este, amelyen az egész magyar iparművészet számára oly fontos és kedves termet is megnyitották, minden bizonnyal felejthetetlen élmény volt a több ezer meghívott vendégnek, hiszen ekkor avatták fel a Királyi Palota új báltermét is.

A bál műfaját 637 évvel ezelőtt a franciaországi Amiens-ben „találták fel”, amikor úgy döntöttek, hogy két igencsak fiatal királyi sarj, a 17 esztendő VI. Károly és az alig 15 éves Bajor Izabella házasságkötését rendhagyó módon egy különleges, zenés-táncos vacsorával egybekötött mulatság keretében ünneplik meg. A frigy sikerének nagy jelentősége volt, sokak szerint

egész Európa békés jövője múltott rajta.

A megjelenés különlegessége, a finom étek és a zenei aláfestés már ekkor is szerepet játszottak az esemény sikerében, igaz, az akkori merev ruhákban igazán nem volt könnyű még a nagyon szigorú koreográfia mentén szerveződő puritán tánc lépéseket sem megtenni. Az eseménynek így is hamar híre

ment, és szerte Európában divatba jött. Különösen népszerűvé váltak a farsang idején tartott tematikus, jelmezes bálók, amelyek a maguk játékoságával tovább fűszerezték a résztvevők vidám, felszabadult hangulatát.

♥ *Cserna Károly rajza a Vigadóban rendezett 1896-os athleta bálról. A Vasárnapi Ujság illusztrációja*

NÉPSZERŰEK VOLTAK A SZÁZADFORDULÓN A TEMATIKUS, JELMEZES FARSANGI BÁLOK, AHOL A VENDÉGEK EGYMÁSRA LICITÁLHATTAK JELMEZEIKKEL.

Fortepan

Magyarországon a bálók a 19. század második felében és a századfordulón élték fénykorukat. Farsang idején se szeri, se száma nem volt a különféle jótékonyági és szakmai egyletek, no és persze a felsőbb körök által szervezett bálóknak. A farsangi időszak minden évben változó hosszúságú volt, vízkereszt-től, tehát január 6-tól húshagyókedd éjfélig, azaz a hamvazószerdával kezdődő nagyböjtig tartott. A keresztény liturgikus naptárban nem kötődik hozzá külön vallási ünnep, a mulatozás szokása sokkal inkább a kereszténység előtti néphagyományokra épül.

A kiegyezést követően, Ferenc József trónra lépése után Pest-Budán már egyre pazarabb bálókat tartottak a főurak, a nagypolgárság, a különböző iparos és jótékonyági szervezetek – egymásra licitálva hangversenyekkel, előképekkel, különleges és persze tematikus jelmezekkel. A legfontosabb szervezetek báljain általában az uralkodópár is tiszteletét tette,

ide őket az adott szervezet külön küldöttsége hívta meg.

A bálókat mindig is a fiatalok várták leginkább. A lányok első alkalommal 16. életévüket betöltve vehettek részt rajtuk. Számukra ilyenkor kötelező volt légiesen könnyed anyagból készült, fehér színű ruhát

♥ *Jelmezes csoportkép 1906-ból (színezett fotó)*

viselni hozzá illő hosszú kesztyűvel, kezükben pedig legyezőt és bokrétát kellett tartaniuk. Öltözkük és kelleik ugyanis azt jelezték a többiek számára, hogy immár eladósorba kerültek, és most első alkalommal mutatják be őket „hivatalosan” a társaságnak.

A magyarországi bálkultúrának egyik legfőbb patrónusa Mária Terézia volt, aki kiváló alkalomnak tartotta ezeket az eseményeket nemcsak a fiatalok összeboronálására, de a magyar nemesség megnyerésére is. Lányát, Mária Krisztinát, Albert szász-tescheni herceg feleségét például kifejezetten megkérte arra, hogy tanuljon meg magyarul, és szorgalmasan látogassa a magyar főurak báljait, és adjon maga is bálókat. A fáma szerint különösen sikeres volt például az az estélye, ahol palotája báltermét piaccá alakították, és a meghívottak, köztük a hercegnő maga is, falusi gazdáknak, gazdaszonyoknak, árusoknak vagy épp vásárlóknak öltöztek be.

Egy magára valamit is adó nőnek egy bálon mértéktartó, halvány árnyalatokat illet viselni mindaddig, míg férjhez nem ment. A férjzett asszonyok már bátrabb színeket, gazdagabban díszített, drágább kelméket és feltűnőbb ékszereket is viselhetek egészen 35-40 éves korukig, amikor bizony már idősek számítottak, és nem illet többé élénk, feltűnő darabokat választaniuk. Az azonban mindenkire nézve elvárás volt, hogy minden egyes bálon új vagy jelentősen átalakított ruhát viseljen, ami már hónapokkal a báli szezon előtt jócskán lekötötte a hölgyeket.

A bálókon csak a meghívottak vehettek részt. A bál eleganciájáról sokat mondott a meghívó kiküldésé-

♥ *19. századi táncrend a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéből. Borítóján sárgaréz keretben Erzsébet királyné látható*

Wilhelm Gause: Hofball in Wien

A KORABELI SAJTÓ RÉSZLETESEN BESZÁMOLT ARRÓL, KIK VETTEK RÉSZT AZ EGYES BÁLOKON, ÉS MILYEN RUHÁKAT VISELTEK.

nek időpontja is: ha 1-2 héttel a nevezetes dátum előtt küldték ki, akkor nagyszabású és frakkban kellett megjelenni, ha csak pár nappal korábban, elég volt a szmoking és a kisértélyi, azaz a hölgyek ruhájának elég volt bokáig érnie, a cipőt nem kellett eltakarnia.

Az elsőbálozók csak egy idősebb nő, anya vagy más rokon, ismerős kíséretében vehettek részt a bálon. A fiataloknak tőle kellett felkérniük a lányt, sőt ezt megelőzően a lány táncrendjébe is fel kellett iratkozniuk. Fontos üzenete volt annak, hogy egy lány egy fiút hány táncra és pontosan melyekre enged feliratkozni. Szíve választottjának általában a keringőt tartogatta, de a többiek sem utasította el, hiszen a fiataloknak minden ismerős család gyermekével kellett legalább egyszer táncolniuk.

Mindez nem kis fizikai teljesítményt kívánt meg a résztvevőktől: a *Vasárnapi Ujság* egyik 1898-as cikke szerint IX. Lajos hesseni örgrófról, az egyik „csúcstartóról” például följegyezték, hogy egy 1733-ban rendezett udvari álarcsobálon délután 5-től

reggel 4-ig nem kevesebb mint 160 menüetett táncolt végig! Ha figyelembe vesszük a századforduló gazdag táncinátát, melyekben számos igen dinamikus is találunk, egy-egy ilyen estélyt bizony komoly sportteljesítményként is értékelhetünk.

Fontos szerepe volt minden bálon a bálányának vagy bálányáknak, akik a közösség legtekintélyesebb hölgyei lehettek, és általában külön tribünön foglaltak helyet az esemény védnökeiként.

A Szent István-terem átadásaikor a bál vendégei az ország vezető arisztokratái, mágnások, képviselők,

☛ *A budai és bécsi bálokon cercle-t, egyfajta fogadást is tartottak, ahol kötetlenebb formában lehetett beszélni az uralkodóval*

diplomaták és egyéb előkelőségek voltak. A *Vasárnapi Ujság* beszámolója szerint a bál kezdetét 8 órára tűzték ki. Magánfogatok és bérkocsis szászain érkeztek a vendégek a palotához, a fehér bundás portás magyarul köszöntötte az érkezőket. Az első tánc, a csárdás, fél kilenckor kezdődött. Ezt a táncrendben keringő, az első négyes, tipegő, újabb csárdás, a második keringő, majd a közel egy órán át tartó füzértánc követte. Az estet a második négyes és gyorspolka zárta. Az uralkodó és családja az utolsó táncig maradt a teremben, távozásukkal a bál éjfélkor véget ért. ❁

☛ *A Szent István-termet 1902. február 11-én avatták fel a palotában, ünnepi bál kíséretében*

BAROKK GYÖNGYSZEM A DUNA-PARTON

A Batthyány tér két meghatározó látványeleme a 20. század elején épült vásárcsarnok és a Felsővízvárosi Szent Anna-templom. A szélesen elterülő piactér mellett légiiesen elegáns a barokk templomépület, amely közel százötven éve ott állt már a csarnok építésekor.

ÚJJÁSZÜLETŐ HITÉLET

A Szent Anna-templom története egy dalmáciai származású világi pap példamutató elhivatottságával kezdődött. A török kiűzése után Raspani Tamás látta el a mai Víziváros egykori lakói számára a plébánosi teendőket a kapucinusok szükségkapolnájában. Noha a törökök 1686-os kiűzése során a helybéli lakosság a töredékére csökkent, mert az itt élők vagy áldozatul estek

a harcoknak, vagy elhurcolták őket, a kápolna hamarosan mégis szűknek bizonyult. A kapucinusok ugyan a századfordulón már nekiláttak egy nagyobb templom építésének, Raspani Tamás azonban nem ebben látta a megoldást a vízvárosi hívek lelki életének hosszú távú gondozására: 1718-ban bekövetkezett halála előtt teljes vagyonát egy új, Szent Anna tiszteletére szentelendő plébániatemplom építésére ajánlotta fel.

A hagyaték megteremtette az építkezés anyagi feltételeit. Raspani Tamás halálának évében az esztergomi érsek felmentette a kapucinusokat a vízvárosi vallási élet szervezésének kötelessége alól, az új plébánia megalakításának ügyét a jezsuiták karolták fel. A budai városi tanács 1724-ben megvásárolta számukra a Horgonyhoz címzett, feltehetően dunai hajósok és utasaik számára kialakított vendéglő épületét. Az egyemeletes ház alsó szintjén

✂ Az 1740 és 1761 között épített templom elegáns barokk épülete a budai Duna-part egyik ékköve

alakították ki a kápolnát, fent pedig a plébánia kapott helyet. Szintén a felső szinten laktak a jezsuita lelkészek, akiknek sorában Faludi Ferenc költőt is ott találjuk, aki rövid ideig szintén szolgált itt magyar és német nyelvű kisegítő papként.

TEMPLOM SZÜLETIK

Az 1730-as években egyértelműen látszott, hogy a közösség ismét túlnőtt a kápolna adta lehetőségeken. A templomépítést előbb a kiszemelt telek megszerzésének nehézségei, majd az 1738-as pestisjárvány késleltette. A ma is a Duna-parton álló templomépület alapkövét 1740. július 26-án, Szent Anna ünnepén tették le. 1746-ban készült el a templom szentélye, ez adott otthont az istentisz-

✂ Vogl Gergely készítette a szentély kupolájának freskóit, melyek a Szentháromságot és a négy evangélistát ábrázolják

teleteknek az épület befejezéséig. Az építkezés több mint húsz éven át tartott. Noha 1758-ban már befejeződött a főhomlokzat és a két torony falazása, a földet az égiekkel összekötő elegáns barokk templom teljesen csak 1761-ben készült el. Névadója Szent Anna, Szűz Mária édesanyja volt. Alakját hazánkban Szent Anna aszszonyként – illetve a Szeged környéki hagyomány szerint Kedd asszonyaként – tisztelik. Ő az anyák, a család-

dok, a gyermeket várók és a szülő nők védelmezője, a többi között az asztalosok, a bognárok, a csipkeverők, az esztergályosok, a molnárok, a takácsok és a varrónők védőszentje.

A templom építését 1748-ban bekövetkezett haláláig Hamon Kristóf építőmester vezette, valószínűleg ő is tervezte az épületet olasz minta alapján. A korabeli céhszokások értelmében Hamon mesterjogát az özvegye örökölte, vagyis az építkezések foly-

tatásának joga is egykori hitvesére, Krichhammer Klárára szállt. A Szent Anna-templom építésének irányítását az özvegy által megbízott pallér (építési munkavezető), a brünni származású Nepauer Máté, a budai barokk építészet későbbi mestere vette át. Nepauer még ugyanebben az évben az életben is Krichhammer Klára társa lett, 1748 nyarán házasságot kötöttek. Nem volt ritka ez a megoldás akkoriban: az özvegy és a félárván maradt gyermekek számára egy új családfő biztonságot jelentett, a megkezdett építkezéseknek nem kellett félbeszakadniuk, a pallérok pedig ezáltal bejuthattak a létszámát szigorú feltételek alapján szabályozó budai kőműves és kőfaragó céh tagjai közé.

Noha a Szent Anna-templom épülete 1761-ben elkészült, több mint ötven évet kellett várni a templom felszentelésére. Az épület 1763-ban komoly sérüléseket szenvedett a mai Richter-skála szerint 6,2-es erősségű komáromi földrengés során. A károk helyreállításában kiemelkedő szerep jutott Hamon János Mihálynak, a hajdani építőmester fiának is, aki nevelőapja, Nepauer Máté támogatásával édesapja nyomdokaiba lé-

A templom névadója Szent Anna, Szűz Mária édesanyja, az anyák, a családok, a gyermeket várók és a szülő nők védelmezője.

pett. A 21,5 méter széles és 55 méter magas templom felszentelésére – a jezsuita rend 1773-ban való feloszlása és gyakori plébánosváltás miatt – csak 1805. augusztus 4-én került sor.

SZENT ANNÁNAK SZENTELVE

Hamon Kristóf halálakor csak a szentély, illetve a templom alapfalai álltak. A kész épület már magán viselte az építkezést befejező Nepauer Máté stílusát is: a főhomlokzat és a kapu-

✂ A főoltárt díszítő különleges szoborcsoport Bebő Károly, a Zichy család szolgálatában álló barokk szobrász munkája

kerete már az ő tervei szerint valósult meg.

A templom kosáriríves főkapuja fölött – amelyet a Hit, a Remény és a Szeretet allegorikus szobrai díszítenek – egy, az 1758-as dátumot magában rejtő kronosztikonnal ékesített ablak és a Máriát bemutató Szent Anna szobra látható. A középső hom-

galomra, de itt nyugszik Jelky András, a kalandos életű 18. századi felfedező és Sajnovics János jezsuita szerzetes, nyelvész, matematikus és csillagász, a finnugor nyelvokosság egyik korai kutatója is.

Elhelyezkedéséből fakadóan a Szent Anna-templom a Duna áradásai, valamint Buda 1849-es ostroma során is súlyos károkat szenvedett. Az első világháború során kifosztották, a második világháború alatt a tornyot és az orgonát is komoly találat érte, a plébánia épületébe pedig német katonai parancsnokság költözött be. 1950-ben a metróépítésre hivatkozva felmerült a templom lebontásának gondolata, ám az Országos Műemléki Felügyelőség közbelépése miatt szerencsére erre nem került sor. Mai állapotát az 1978-ban megkezdett és majd egy évtizedig tartó teljes belső felújításnak és az 1992-ben indult, öt évig elhúzódó külső felújításoknak köszönheti. A templom öt harangjából napjainkra már csak három maradt, és sajnos ezek sem eredetiek. Legnagyobb közülük – 710 kilogrammos súlyával és 110,5 centiméteres alsó átmérőjével – a Szent Anna-nagyharang, melyet Szlezák Ráfael öntött Rákospalotán 1947-ben. A harangot Szent Anna képe díszíti. ✂

CIVILEK A FRONT ELSŐ VONALÁBAN

A hideg utcák friss levegőjében már messziről érezni lehetett a sült szelidgesztenye illatát. A fenyők már a lakásokban várták, hogy feldíszítsék őket. A konyhákban készült a karácsonyi vacsora – még ha jóval szerényebb is, mint békeidőben. 1944. december 24. délutánján a budai családok a szentestére készülődtek, az emberek a háború örületétől az ünnep megszokott liturgiájában kerestek menedéket. Abban reménykedtek, hogy a szovjetek elbuknak majd a Budáért folytatott küzdelemben. A múltat az eredeti beszámolókra támaszkodva idézik meg tavasszal a Várkapitányság sétavezetői.

Fortepan/Mihályi Balázs

Fortepan/Lissák Tivadar

✂ A Királyi Palota Hunyadi udvara 1946-ban

sabb környezetben töltenünk, amíg a háború véget ér, és az életünk újra normalizálódik. Jobb volt előre nem tudni, hogy milyen borzalmakkal, szenvedésekkel teli tizenkét hét állt előttünk.”

HARC AZ UTOLSÓ EMBERIG

A pusztítás nem kímélt sem emberi életeteket, sem műemlékeket, sem egyéb anyagi javakat. A szovjet csapatok először a pesti ellenállást törték meg, utána kezdtek meg Buda teljes bevételeit. Mivel a rakéták mind a külvárosokban álltak, a védőknek lőszerből, üzemanyagból és ételből sem érkezett utánpótlás. Január közepére Pestről teljesen kiszorultak a német és a magyar csapatok, a visszavonuló katonák felrobbantották az Erzsébet hidat és a Lánchidat, így nem maradt több álló híd a Dunán.

KARÁCSONYI OSTROM

„Este. Karácsony este. Világít a karácsonyfa, szól a *Mennyből az angyal*. Szeretet ünnepe. A lemez lejár, áhítatos csend. Géza bácsi, hogy az örömmet ne rontsa, halankán szól Édesapámnak, hogy a rádió bementa, az oroszok Budakeszit, Bicskét, Székesfehérvárt elfoglalták. A jó meleg családi hangulatot mintha elfújták volna. Mi lesz velünk? Mi lesz ezzel a szegény, már amúgy is kifosztott országgal? Milyenek az oroszok? Felszabadítók a német járom alól vagy keleti söpredék?” – idézi a *Budapesti Negyed* folyóirat 2000 őszi számában megjelent lapja a 15 éves Deseő László naplójának szavait, aki családjával a Mézszáros utcában élte át az ostromot.

A szovjet csapatok 1944 karácsonyán az ostromgyűrű budai oldalát is bezárták, immár teljesen körülvéve Budapestet. Az összes előváros szovjet kézre jutott. Azok, akik jól ismerték a Pilis kisebb rejtékútjait, ekkor még átjuthattak a gyűrűn feltűnés nélkül, később azonban áthatolhatatlanná vált a szovjet bloká. Így vette kezdetét a második világ-

háború egyik legvéresebb városostroma, amelyben közel 40 000 civil vesztette életét.

Szarka Józsefné *A Budavári Palotában születtem* című könyvében így emlékszik vissza az ostrom kezdetére: „December 24-én kora délután – Mikire való tekintettel – sietve meggyújtottuk a gyertyákat a karácsonyfán. Mint az ese-

„Könnyes szemmel álltunk a futtában feldíszített fa mellett, és egy gyorsan elmondott imádság után magunkhoz vettük a legszükségesebb holmijainkat, és mentünk az óvóhelyre.”

ményekből mit sem értő gyerek, őszinte örömmel fogadott mindent. Mi, felnőttek – szüleim és József bátyám – mérhetetlen szomorúsággal, könnyes szemmel álltunk a futtában feldíszített fa mellett, és egy gyorsan elmondott imádság után magunkhoz vettük a legszükségesebb holmijainkat, és mentünk az óvóhelyre. Úgy gondoltuk, hogy legalább egy hetet kell biztonságo-

A legsúlyosabb károkat a belső városrészek szenvedték el, hiszen a védőknek ezeket sikerült a legtovább tartaniuk. A Várnegyedben különösen nagy volt a pusztítás, a házak között az ostrom végén alig akadt olyan, amely sértetlenül átvészelt volna a harcokat. A lakók a házak alatti óvóhelyeken, illetve a Várhegy gyomrában található alagútrendszerben kerestek bűvő-

Fortepan

A LEGSÚLYOSABB KÁROKAT A BELSŐ VÁROSRÉSZEK SZENVEDTÉK EL, HISZEN A VÉDŐKNEK EZEKET SIKERÜLT A LEGTOVÁBB TARTANIUK.

helyet. Az átélt borzalmak és az állandó rettegés kitörölhetetlen nyomot hagyott a túlélőkben. „Édesapám nagyon megtört az utolsó napokban. Nagyon rosszul néz ki. Rettenetesen elrontottam a gyomromat az autólajban süttött lán-gostól. Az olajat úgy kaptuk a gépkocsizóktól mint étolajat. Évának nagyon csúnyán megfagyott a lába. Mindenkinek van valami baja. A társaság nagy része tetves. Nem lehet mosakodni. Ivásra már alig-alig van víz. A sebesültek közül egy gyógyultat már órségre vezényeltek. Agyon is lőtték a szerencsétlent” – írta naplójába Deseő László 1945. január 25-én.

TÚLÉLŐK A VÁRBAN

Tóth Ilona, a Ruszwurm Cukrászdát vezető cukrászmester, Tóth Ferenc lánya szüleivel, férjével és másfél éves kislányával élte meg az ostromot. Így emlékszik vissza: „1945. január 1-jén egy gyújtóbomba a szemben lévő előljárság épületébe csapódott, de onnan egy része visszapattant, és a cukrászda feletti ablakon beröpülve a szobát teljesen lángba borította. Következő nap a ház bal oldalán két lakás ment tönkre annyira, hogy még falak sem maradtak. Az egyik a mi lakásunk volt, benne neobarokk cseresznyefa bútor állt, amit a műbútorasztalos-mester

nehéz anyagbeszerzések miatt csak 1944 szeptemberében tudott leszállítani. Hatezer pengőbe került, és csak négy hónapig tudtunk benne gyönyörködni, mert 1945. január 2-án megsemmisült, forgács sem maradt belőle. (...) A vízfordás nagy veszélyt jelentett a Mátyás-templom melletti ciszternából, mert az orosz katonák a budai hegyekből lőtték az embereket, sokan áldozatul is estek. Féltünk, ezért más vízlelő helyet kerestünk. Megtudtuk, hogy az Országház utca 2. számú ház sziklapincéjében is van egy kút, melyet gyertyafény segítségével találtunk meg. (...) Hiába forraltuk a vizet előírás szerint, mégis az óvóhelyen élő harminc ember közül nyolcan megfertőződtek, és három öreg férfi meg egy nyolc hónapos kislány az »ukrán betegség« (bélhurut) áldozatai lettek.”

A palota lerombolt Habsburg-lépcsője

PUSZTÍTÓ TÜZVÉSZ

A víz nem csupán az életben maradás miatt volt központi kérdés. A Várhegyet ért bombázások miatt egyre nagyobb veszélyt jelentettek a lépten-nyomon kialakuló tüzek is. „Gyújtóbombákat is szórtak a palota tetejére, ettől a tetőzet láng-
ra lobbant, és a gyönyörű épületek elkezdtek égni, mint a zsír. Szabó László várkapitány kérte a férfiakat, hogy segítsenek az oltásban, vagy legalább a tűz lokalizálásával mentseék, ami csak lehetséges. Természetesen a tűzoltásra víz nem volt, hiszen akkor már az iváshoz is a havat kotortuk össze. Felforraltuk, majd lehűtve azt ittuk. A férfiak, így apám is, felmentek az égő épületekbe, és az emeleti ablakokon keresztül dobálták le az értékes bútorokat, szaggatták le az égő függönyöket. De egyre nagyobb lángok pusztítottak mindenfelé. Egy idő után küzdelmük teljesen reménytelené vált” – írta visszaemlékezésében Szarka Józsefné, aki kisfiával és szü-leivel a Királyi Palota alagsorában kialakított légópincék egyikében talált menedéket.

Fortepan

Az ostromban a palota hatalmas károkat szenvedett. 1945 tavaszára az épületegyüttes több mint hatvan százaléka elpusztult. Az épület Szabó László várkapitány hatáskörébe tartozott, aki – a palotában menekőre lelt civilek és katonák segítségével – minden tőle telhetőt megtett azért, hogy megóvja annak berendezéseit a biztos pusztulástól.

A Budavári Palotát ért fájó rombolásról több visszaemlékezés is beszámol. „Az enyészet, amit magunk körül láttunk, szinte leírhatatlan volt. A felbecsülhetetlen mennyiségű elpusztult és elhurcolt érték fájdalmas veszteségei a nemzetnek, az egész világnak, amelyek örökre pótolhatatlanok maradtak. De az én számomra még annál is több; születésem helye, egész addigi életem színtere vált romhalmazzá. Máig bennem van a szomorúság” – írja Szarka Lászlóné arról, milyenek látta a palota épületét az ostrom végeztével.

Barsy Irma írónő 1945. március 21-én jutott át Pestről Budára. Em-lékeit a *Magyar Hírlap* 2017. február 13-ai száma ekképp idézte fel: „Ma átmentem Budára! Nagyon hosszú utat tettem meg. 15-én nyílt meg a Ferenc József híd, azután ismét lezárták. Ma át lehetett menni: hatalmas tömeg gyalogolt át. Már sokat

„Már sokat hallottam Buda szörnyű állapotáról – a ruszlik Sztálingrádhoz hasonlítják.”

hallottam Buda szörnyű állapotáról – a ruszlik Sztálingrádhoz hasonlítják –, de erre a látványra mégsem voltam elkészülve. Ő, az Erzsébet híd budai környéke! A szép tabáni park a kiegészített tankokkal és autórönccsokkal! A vár kormos pusztája falai! Hol van a gyönyörű, patinás kupola? Az Attila körúton nincs egy ép ház. Romok, romok, hullaszag. Itt még a romok alatt fekszenek a halottak.”

A főváros 1945. február 13-án került teljesen szovjet fennhatóság alá. Berlin két hét, Bécs hat nap alatt elesett – Budapesten több mint másfél hónapig tartott a küzdelem. Az embertelen harc hőseire és áldozataira a Budai Várséták 2022 tavaszán új tematikus sétával emlékezik majd, a túlélők saját szavainak megidézésével. ✂

Fortepan Archiv, für Zeitgeschichtliche ETH Zürich, Agnes Hirschi

HÍREK A BUDAVÁRI PALOTANEGYEDBŐL

A Nemzeti Hauszmann Program célja a Budavári Palotanegyed megújítása. Megtiszteltetés számunkra, hogy olyan épületeket és tereket adhatunk vissza az embereknek, amelyek korábban nem csupán méltatlan állapotban voltak, de sokszor el is voltak zárva a látogatók elől.

Mindent megteszünk azért, hogy mindig időben felhívjuk a figyelmet az aktuális munkálatokra és az azokkal járó esetleges forgalmi változásokra. Reméljük, ez is elősegíti, hogy a jövőben is megtiszteljének bennünket figyelmükkel, bizalmukkal.

REKONSTRUÁLJUK A JÓZSEF FŐHERCEGI PALOTÁT

Megkezdjük a József főhercegi palota, valamint a hozzá tartozó palotakert és istálló rekonstrukcióját. Az újjáépített palota turisztikai, kulturális és irodai funkciókat is ellát a jövőben. A munkálatok ideje alatt a Szent György utca Tabán felőli oldalát le kell zárunk a gyalogosforgalom elől, az esetleges további korlátozásokról a helyszínen kihelyezett táblákon és Facebook-oldalunkon is folyamatosan tájékoztatást nyújtunk.

FOLYTATJUK A VÖRÖSKERESZT EGYLET EGYKORI SZÉKHÁZÁNAK ÚJJÁÉPÍTÉSÉT

A teljes körű régészeti feltárás után, tavaly ősszel elindult a Vöröskereszt Egylet egykori székházának újjáépítése a Dísz téren. A rekonstrukciós munkálatok miatt a területet körülvéző járdát és a Hunyadi János úti buszparkoló sávot le kellett zárni. A közúti forgalom fenntartása érde-

kében a Dísz téri parkolósziget egy része megszűnt. A Várkapitányság az I. kerületi önkormányzat részére ingyenes, korlátozott számú parkolási lehetőséget biztosít a Palota úti mélygarázsban.

MEGÚJÍTJUK A HONVÉD FŐPARANCSNOKSÁG ÉPÜLETÉT

Bár a Honvéd Főparancsnokság épületének a második világháborúban szerzett sérülései nem voltak végzetesek, ideológiai okokból a helyreállítás helyett rommá nyilvánították, és fokozatosan visszabontották az első emeletig. Az azóta háborús mementóként álló épületen megindult a rekonstrukciós munka: a Honvéd Főparancsnokságot eredeti magasságában építjük vissza, és a jövőben látogatóközpontként, a Budavári Palotanegyed kulturális és turisztikai kapujaként működik majd, kiállításokkal, közösségi térrel és gasztronómiai funkciókkal. Az építkezés ideje alatt a Budavári Palotanegyedbe látogatók biztonsága érdeké-

ben kérjük, hogy gyalogosan a Dísz tér irányából a Szent György utcán keresztül közelítsék meg a Budavári Palota épületegyüttesét, vagy használják a Tabán felől újonnan kialakított nagy kapacitású lifteket a Csikós udvarban.

MEGSZÉPÜLT A HABSBURG-KAPU ÉS A HALÁSZÓ GYEREKEK TERASZA

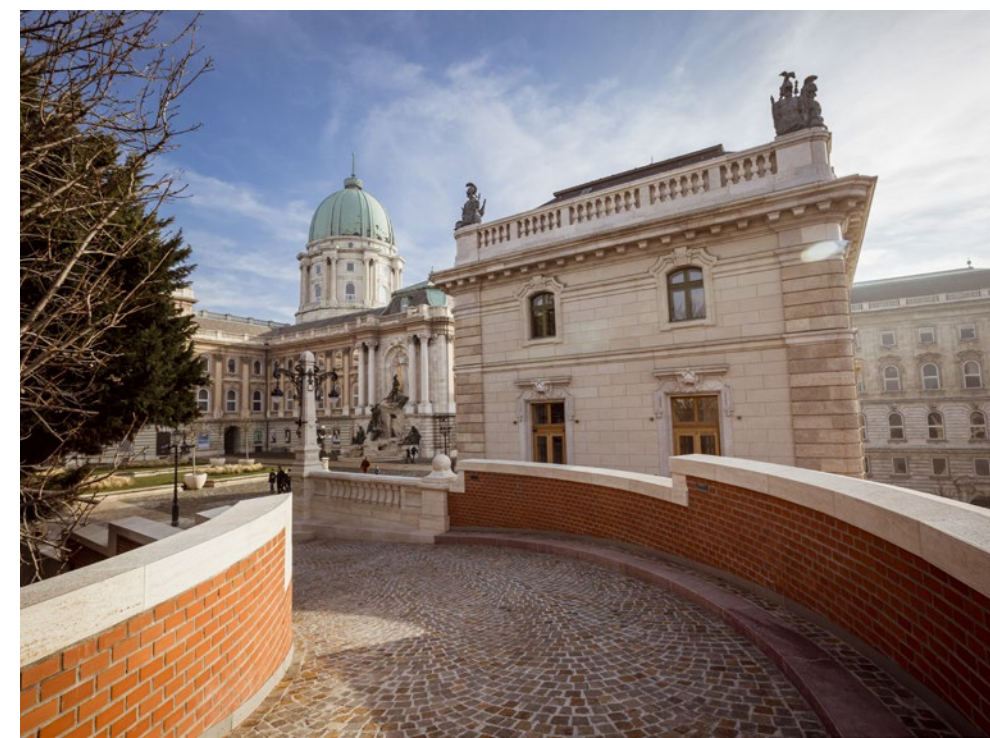
A Budavári Palota századfordulós bővítésekor Hauszmann Alajos tervei alapján és Jungfer Gyula műhelyében készült el a kovácsoltvas Habsburg-kapu, a díszes kerítés és a hozzá tartozó lépcső is, amelyeket tavaly, a Nemzeti Hauszmann Program keretében felújítottunk. Mindezek mellett elkészültünk a hosszú évek óta nem működő Halászó gyerekek kútjának teljes körű rekonstrukciójával, megújítottuk a kutat két oldalról körülvéző zöld felületet, felújítottuk a térkő burkolatot, és kiépítettük a köz- és díszvilágítást is.

MÁR A HAUSZMANN-FÉLE RÁMPÁN IS MEGKÖZELÍTHETŐ A BUDAVÁRI PALOTA

Elkészült az újjáépített Csikós udvart és a Hunyadi udvart összekötő rámpa, így a látogatók a nemrég megépített óriásliftek mellett már ezen is könnyedén feljuthatnak a Budavári Palota szintjére.

A tervező, Hauszmann Alajos a „lovak le- és felvezetésére szolgáló lejtős utaknak” nevezte a rámpát. A ma használt Hauszmann-féle rámpa elnevezés később, feltételezhetően a két világháború közötti időszakban honosodott meg. A második világháború pusztításait kisebb-nagyobb sérülésekkel átvészelő rámpát az 1970-es évek második felében rombolták le.

Szakembereink fennmaradt fotók, korabeli tervek és a modern kor elvárásai alapján, a régészeti értékek megóvását szem előtt tartva építették vissza a rámpát. Segítségével, a korábban átadott Stöckl lépcsőt kiegészítve, újra élő a kapcsolat a Lovarda és a Főörség bejárati szintje között, vagyis a Csikós

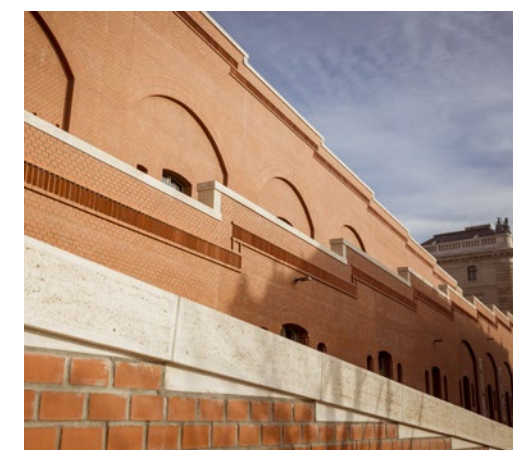

udvarról a Hunyadi udvarra gyalog, kényelmesen és akadálymentesen lehet feljutni.

Az építmény a középkori támpilléres falra támaszkodik, így a rámpa pillérei között létrejött terekben akadálymentesen megközelíthető, pelenkázóval ellátott mosdóblokkok, kiszolgáló- és üzlethelyiségek, míg a körülötte található területeken padok, szemetesek, ültetett és dézsás fák kaptak helyet.

Az újjászületett rámpa külső megjelenésében szervesen illeszkedik a várfal többi részéhez, így a nemrégiben felújított Ybl-támfalhoz is. Vörös klinkertégla burkolattal és mészkő zárófedéssel készült, míg a járófelület legyezőmintás porfir kiskockakő-borítást kapott. Az építmény falára az eredeti trófeum reliefs másolatait helyeztük fel.

A Budavári Palota tervezőjéről elnevezett terrakotta színű építmény szimbóluma a Főörség épülete mellett található, fordulóponti talapzatra helyezett kandeláber, amely számos 20. századi történelmi esemény tanúja volt. Szakembereink az eredeti tervek szerint alkották meg a kommunizmus évtizedeiben eltűnt

kovácsoltvas lámpatesteket is, amelyeknek fényforrását már modern technikával láttuk el. A látogatók az esti órákban is pazar látványban gyönyörködhetnek a járófelületben és a támfalakon elhelyezett díszvilágításnak köszönhetően.

A Főörség és a Lovarda újjászületett épületét, a Stöckl lépcsőt, illetve a Csikós udvar nagy részét már ősz elejétől birtokba vehették a látogatók. A rámpa átadását követően is folytatjuk a terület megújítását: idén tavaszra fejezzük be a Karakas pásztor tornyának felújítását, amelyben hanglevegő alakítunk ki. ❁

FERENC JÓZSEF ASZTALA

Sokunk fejében él olyan kép a régi uralkodókról, hogy nap mint nap hatalmas, órákon át tartó lakomákat rendeztek, amelyeken a személyzet számolatlanul szolgálta fel a különlegesebbnél különlegesebb fogásokat és a legfinomabb italokat. Ennek fényében igencsak meglepő, hogy a fáma szerint a Kaiserschmarrn (magyarul császármorzsa) nem véletlenül kapta ezt a nevet, hanem azért, mert ez az egészen hétköznapi étel volt Ferenc József osztrák császár és magyar király egyik kedvenc eledele.

Hogy valójában mennyire szerette az uralkodó ezt az egyszerű ételt, azt nem tudhatjuk biztosan. Az mindenesetre alátámasztja az elméletet, hogy Ferenc József a mindennapokban egészen átlagos étrendet követett, nem igényelte a különleges fogásokat vagy az egzotikus alapanyagokat. Igencsak mértékletesen, már-már puritánul étkezett. Utóbbira a korabeli feljegyzések mellett a legjobb bizonyíték, hogy szinte egész életében alig változott a testsúlya: mindig 65 kg volt, és idősebb

korára sem hízott el, sőt, egy-két kilogrammot veszített a súlyából.

Az *Új Idők* egyik írása szerint reggelire rendszerint teát, vajat, zsemlet és hideg sültet fogyasztott, a napot savanyútejtel és fekete kenyérral zárta, a főétkezések során

pedig általában levest, kevés húst és főzeléket, esetleg tésztafélét, deszertként pedig többnyire gyümölcsöt evett.

Egy-egy pohár sörnél vagy bornál nem nagyon ivott többet. Úgy tartják, nagyon kedvelte a magyar szőlőből készült borokat, állítólag szívesen beszélgetett is róluk – még hozzá magyarul, hiszen jól beszélt a nyelvet.

Több feltevés látott napvilágot arról, hogy kinek a nevéhez fűződik a császármorzsa megalkotása: egyesek szerint a könnyed és ropogós ételt a császárné, Sisi szakácsa készítette először, más változatokban pedig nem más, mint maga a császár alkotta meg a receptet. Hogy melyik legenda igaz, vagy hogy esetleg másvalakinek tulajdonítható a császármorzsa „feltalálása”, már valószínűleg sosem fogjuk megtudni, az mindenesetre tény, hogy a fogás mind a mai napig népszerű. Tegyük hozzá, nem véletlenül, hiszen kevés, egyszerű alapanyagból könnyen és gyorsan elkészíthető, és igazán fenséges. ✿

CSÁSZÁRMORZSA

Hozzávalók:

- ✿ 20 dkg liszt
- ✿ 5 tojás
- ✿ 50 g cukor
- ✿ 2,5 dl tej
- ✿ 2 tk. vaj
- ✿ porcukor

Elkészítés:

Keverjük össze egy tálban a lisztet a cukorral, majd öntsük fel a tejjel, és keverjük csomómentes állagúvá. Válasszuk szét a tojásokat.

A sárgáját keverjük a tésztához, a fehérjét egy csipet sóval verjük kemény habbá. A fehérjehabot forgassuk óvatosan a tésztához. Ha szeretnénk, adhatunk hozzá sima vagy rumba áztatott mazsolát is. Olvassunk fel vajat egy nagy serpenyőben, majd lassan öntsük bele a tésztát. Néhány perc alatt süssük meg a tésztát, törjük darabokra, és süssük készre. Amikor elkészült, szórjuk meg porcukorral. Tálaljuk lekvárral, gyümölcsökkel vagy gyümölcsösszal.

KERESZTREJTVÉNY

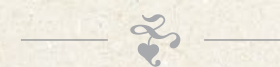
Olvasóinkat hónapról hónapra játékra csábítjuk, amelynek nem titkolt célja, hogy izgalmas, érdekes részleteket fedezzenek fel a budai Várnegyed csodás épületei között sétálva.

A kérdés és egyben a rejtvény megfejtése tehát: a századforduló mely nemzetközi híró iparművésze készítette a Habsburg-kapu csodás kerítését?

A megfejtést, valamint a játékos nevét és címét február 28-ig várjuk e-mailben (budavarisetak@varkapitanysag.hu) vagy postai levélben (Várkapitányság Nonprofit Zrt., 1519 Budapest, Pf. 365). Kérjük, az e-mail tárgyában vagy a borítékon tüntessék fel: Magazin, rejtvény.

A helyes megoldást beküldők között páros belépőjegyet sorsolunk ki a Budai Várséták tematikus vezetéseire.

	✿	JOLÁN, BECÉZVE	URÁN VEGYJELE	GÖRÖG BETŰ	BRIT SPORTJEL	PASSZENTOS	✿
	1						E
	OXIGÉN VEGYJELE		FELETT, NÉMETŰL TARZAN KEDVESE				
	PÁRATLANUL LEJT! PUCCINI HŐSNŐJE			NYERSGUMI KÖZEPE! EGÉSZ SZÁM JELE			
✿	AMERIKAI LEMEZCÉG	ELŐTAG: EXA-	CSEH TEHERAUTÓ KALAMAJKA			ZSÁMOLY SZÉLE! NITROGÉN VEGYJELE	
ZALAI KÖZSÉG				MENETSZÁM JELE A LAKÁSBA	ÚJ, NÉMETŰL KÉTELL!		
KUBAI AUTÓJEL		OROSZ PÉNZNEM HOSSZÚSÁG JELE				OSLO CENTRUMA! A SZÉN VEGYJELE	
MUHAMED ...			LENMAG!		ÜRES LÉC!		AMPER

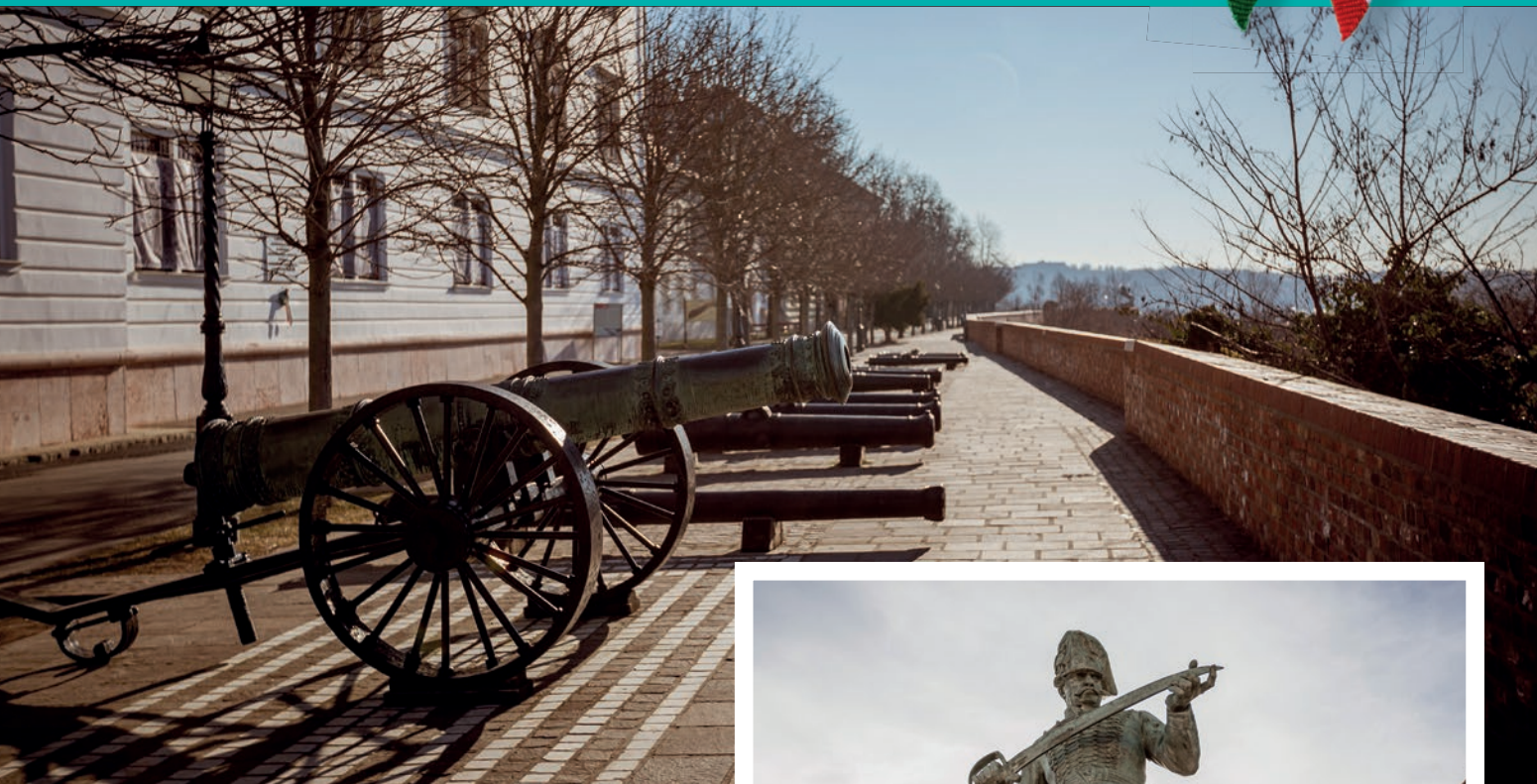
A nyereményjátékban részt vevő személyek a megfejtés beküldésével hozzájárulnak a személyes adataik a <http://varkapitanysag.hu/adatkezesi-tajekoztato> internetes oldalon elérhető tájékoztatónak megfelelő kezeléséhez a játékban történő részvétel céljából.

BUDAI
VÁRSÉTÁK

NEM ENGEDÜNK A '48-BÓL

Ingyenes vezetett séta a budai Várban

Jöjjön, és járja be velünk márciusban az 1848–49-es forradalom és szabadságharc budavári helyszíneit!

További információ
és időpontfoglalás:

budaivarsetak.hu